

OJCZYŻNA

Konstrukt teoretyczno-emocjonalny, wiążący określoną społeczność z danym terytorium jako miejscem zamieszkiwania przodków („kraj przodków”); „korelat pewnych postaw psychicznych, wchodzących w skład kulturowego dziedzictwa grup społecznych” (Ossowski); ojcowizna; przeciwieństwo obczyzny.

Ossowski wyróżnia ojczyznę prywatną („mała ojczyzna”) i ideologiczną. Ojczyzna prywatna to przestrzeń będąca czyimś miejscem urodzenia i definiowana poprzez osobiste, jednostkowe doświadczenia i wspomnienia z czasów dzieciństwa, często o emocjonalnym zabarwieniu; z obszarem tym łączy człowieka szczególna więź uczuciowa. Pojęcie „ojczyzna ideologiczna” odnosi się do znaczenia większego obszaru (oznacza w zasadzie terytorium danego państwa). Obszar ten uważają za swoją ojczyznę członkowie danej społeczności narodowej, postrzegający dane terytorium jako przestrzeń, z którą związani są duchowo i emocjonalnie z przyczyn kulturowych i historycznych, Ludzie należący do jednego narodu mogą mieć zatem różne ojczyzny prywatne, ale wspólną ojczyznę ideologiczną. Ojczyzna w obu znaczeniach to miejsce, które się zamieszkuje lub za nim tęskni (np. przebywając na emigracji).

Jako idea ojczyzna (w obu znaczeniach, chociaż najczęściej dotyczy to ojczyzny ideologicznej) odgrywa rolę w budowaniu poczucia więzi wspólnotowej. Z ojczyzną wiąże człowieka losy przodków (tak zwane mity założycielskie), historia narodu, tradycja, religia, język; często pozytywna więź emocjonalna, poczucie szacunku wyrażające się w postawie patriotyzmu (miłości do ojczyzny przejawiającej się w poświęceniu, przedkładaniu dobra zbiorowego nad jednostkowym, gotowości do poświęcenia życia w jej obronie). Pojęcie ojczyzny, podobnie jak pojęcie narodu, bywa silnie zideologizowane i ma charakter wyobraźniowy (Gellner, Anderson). Jest terminem zwyczajowym, funkcjonującym w świadomości, nieposiadającym prawnych konotacji (ojczyznę należy tu odróżnić od pojęć „państwo” i „obywatelstwo”).

Z ideą ojczyzny powiązana jest pamięć przejawiająca się m.in. w pomnikach przypominających o ważnych dla narodu miejscach, wydarzeniach i bohaterach. Pamięć odgrywa rolę w zbiorowych rytuałach spajających dany obszar i zamieszkującą go społeczność, poprzez które idea ojczyzny jest wyrażana i wzmacniana (rytuały te często mają znaczenie polityczne, niewolne od niego bywają również rytuały religijne). Rytuały mogą być przejęte (zawłaszczony) lub wynaleziony, tworzą i podtrzymują mit wspólnoty łączącej miejsca, ludzi i wartości [Anderson].

Idea ojczyzny bywa obudowywana wokół charakterystycznych dla danego kraju elementów środowiska tworzących krajobraz narodowy, np. fauny i flory (żubr i bocian jako symbole Polski), klimatu („złota polska jesień”), geografii, sposobów organizacji przestrzeni itd. Krajobrazy narodowe stają się częścią tożsamości i – w rezultacie – czasem uznawane są przez członków danego narodu za najpiękniejsze w kategoriach estetycznych (taki stereotyp dotyczy np. polskiego wybrzeża Bałtyku, polskich gór itd.).

[M.G., B.F.]

Literatura:

Anderson, Benedict. *Wspólnoty wyobrażone: rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, tłum. S. Amsterdamski. Kraków: Znak, 1997.

Cresswell, Tim. *Place: a Short Introduction*. Malden, USA, Oxford, UK and Carlton, Australia: Blackwell Publishing, 2004.

Gellner, Ernest. *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówka. Warszawa: PIW, 1991.

Ossowski, Stanisław.. *O ojczyźnie i narodzie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1984.

Hobsbawn, Eric, Ranger, Terence. *Tradycja wynaleziona*, tłum. M. Godyń, F. Godyń. Kraków: Wydawnictwo UJ, 2008.

